

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPENAK

ANDONI SAGARNA

Enologoa izan gabe ere, edonork daki ardoa aukeratzeko modurik onena ez dela botelaren tamainari begiratzea. Ardo asko eta asko neurri bereko botelatan saltzen dira. Horregatik bakarrik balitz, ardo gehienak berdin-berdinak lirarteke. Alde handia dago, ordea, batzuetatik besteetara, kalitatez, zaporez, kolorez, graduaziorik eta dastatzen dakienari ohar-tzeke ezkutatuko ez zaion hainbat ezaugarritz. Bazkari on baten lagungarri izango den ardo edo konpromiso handiko opari baterako hautatu nahi duzuna, ez ezazu Jainkoarren nolana nahi eros.

Orobat berdin gertatzen da, aurkeztera noan bi entziklopedia hauen —itxuraz— kidekoak diren obrek: zortzi-hamar

tomo 200-400 orrialde inguruko eta irudi asko samar izaten dute. Ez da hau, alabaina, entziklopedia bat deskribatzeko erarik egokiena. Izatekotan, entziklopediak erabiltzeko era bati eta, dena esateko, baita entziklopediak saltzeko era bati ere loturik dagoen formatua da hori. Ardotara itzuliz, bereizketa ez da barrikako ardoa eta boteilakoa, baizik eta Errioxakoa edo Bordelekoa, 1964ekoa edo 1980koa, gorria edo beltza, etab.

ZURE BEHARREI ONGIEN ERANTZUTEN DION ENTZIKLOPEDIA DUZU ONENA

Horixe erantzungo dizut “entziklopedia bat erostekotan nabil eta ez dakit zein erosi, zein da onena?” galdetzen badidazu. Zoritxarrez euskaraz ez dago beste hizkuntzetan bezainbateko aukerarik, baina aukera bat baino gehiago behintzat badago eta, urrutirago joan gabe, hona hemen bi, desberdinak biak, helburu banarekin pentsatuak.

Erreferentzi obrak arretaz aztertu behar dira erosi baino lehen. Merezi du gure beharretarako egokiak diren ikustekak. Kazetari batek Severo Ochoari zein urtetan eman zioten Nobel saria jakin nahi duenean eta OHoko zortzigarren mailako gazte batek animalien eboluzioaz lantxo bat prestatu behar duenean ez dituzte premia berdinak. Lehenengoak edozein hiztegi entziklopediko aski izango du seguraski datu puntual hori aurkitzeko, bigarrenak, aldiz, eskolarako kontsulta-obra lagungarri gisa pentsatua ez dagoen obra batean nekez aurkituko du behar duen bezalako erantzunik. Hiztegi entziklopediko txiki batean artikulua askotan barreiatua egongo da behar lukeen informazioa. Hiztegi entziklopediko handi batean, berriz, hizkera eta gaiaren tratamendu jasoegeiak aurkituko ditu. Obra horiek ez diote gehiegi lagunduko, kazetariarentzat gaztearen entziklopedia egokiena izango ez den bezalaxe.

Aukera ona egin nahi baduzu, jarri zaitez erabiltzailearen lekuan eta egin itzazu proba batzuk obra desberdinekin, ea haren beharrei bakoitzak nola erantzuten dien ikusteko. Agudo antzemango diozu hizkera argia darabilen, zuk behar duzun bezala antolatua dagoen, eguneratua dagoen, etab.

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPEN-PROGRAMAREN OINARRIAK

Erreferentzi obrak argitaratzen dituen argitaletxe batek programa editorial serio bat planteatzen duenean, maila, tamaina, antolaketa, gai eta hizkera desberdinetako obra-multzo bat programatzen du. Honelako programa bat betetzeko, urteak behar dira, baina denbora joan ahala obretan jaso beharreko informazioa bera ere etengabe aldatuz doanez (kartografia, datu estatistikoak, biografiak, datu historikoak, etab.) hau eguneratzeko ahalegin handia egin behar da. Horrelaxe planteatu ditugu gauzak EUSENORen eta horregatixe ekin diogu hasieratik bertatik mota desberdinetako obrak argitaratzeari eta jokabide dinamiko hori izango duen azpiegitura sortzeari.

Programa hau diseinatzeko garaian lehentasun eta ahalbide batzuk izan ditugu gogoan. Helburu behinena, euskal kulturak behar duen Euskal Entziklopedia Nagusia (EUSENA) dugu, baina horretaz Paulo Agirrebaltzategik bere artikuluan luze eta zabal hitz egiten duenez, ez dut hemen aipatu baizik egingo. Jomuga horretara iritsi aurretik, badugu zer ikasia eta zer egina. Zer ikasia diot, zeren eta honelako obra handi bat burutzeak gauza asko eskatzen ditu: baliabideak, lankide presituak eta denbora, batez ere. Bitartean badira eginkizun dau den eta gaur bertan metatua dugun eskarmentuan oinarrituz, luzamendurik gabe burutu ditzakegun lanak.

UZEIk urtetan zehar landuriko hiztegitintza eta Elhuyarrek azken urteotan, Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak jarritako diruaz baliatuz, prestatuiko *Hiztegi Entziklopedikoa* (ikus Inaki Irazabalbeitiaren artikulua) bidaiari ekiteko oso hornizio baliotsuak ditugu.

Entziklopedigintzan ez dabilenari nekeza gertatuko zaio sinestea zenbat oztupo txiki gaingitu behar diren tankera honetako obrak lantzeko: terminologia, atzerriko eta bertako leku eta pertsona-izenak idazteko modua, definizioak emateko era; sarrera, azpisarrera, esamolde, etab. antolatze eta ordenatzeko irizpideak; etnozentrismoa, menpekotasun politikoaren ondoriozko akulturazioa, sexismoa eta gainerako aurreiritziak saihesteko bideak, etab. Hauetako asko ez ditugu lehenbiziko

aldiz aurkitzen gure aurrean, lehenago aipaturiko lanetan ibiliak garelako hain zuzen. Alde dugun aurreko ibilaldi horren ondoren, hurrengo ekinaldian, noraino joan gaitezkeen neur-tuta eta gure ingurunean sumatu ditugun behar larrienak zein diren igartzen ahaleginduta erabaki dugu aurkezten ditudan obra biok prestatzea.

IRAKASKUNTZAREN ERREFORMAK DAKARTZAN BEHAR BERRIAK

Aldaketa-giro handia nagusitu da azken aldi honetan irakaskuntz munduan. Ez da gainera axalekoa, irakaskuntza-ren filosofia bera ere ukitzen baitu. Ikasleari ikastea baino ikasten ikastea gehiago omen dagokio, informazioa buruan metatzea baino informazioa bilatzen jakitea gehiago, irakasle-ari ezagutza transmititzea baino bilaketa-prozesuan orienta-tzea areago.

Ikasliburugintzan ibiliak garenok garai batean liburu baten edukina finkatzeko bide erraza eta segurua genuen: halako ikasturtetako halako jakintzagai irakasteko zer programa eta kuestionariori jarraitu behar gatazkiola dio buletin ofizia-lak?, galdetzen genuen. Hortik aurrera, eredu magistral gutxi edo gehiago didaktikoa erabiliz, gaiak eta ariketak elkarren segidako ikasgaitan banatzen genituen eta akabo. Ikasleak hura dena kaskoan sartzeko, irakaslearen azalpenaz gain, praka-ipurdiak eta ukondoak urratuz ikasketa-saioak egitea besterik ez zuen falta.

E redu honek berdin funtzionatzen zuen erdaldunontzat eta euskaldunontzat. Euskaldunok, beti bezala, bagenuen emen-diozko eragozpen bat, hizkuntza bera, noski. Oraindik ez ditugu hizkuntzaren *corpus*-arekiko zailtasun guztiak konponduak, baina erreformarekin datozkigunak ez dira txikiagoak. Ikasli-buru klasikoak ez dakit zer leku izango duen hemendik aurrera, baina garbi dago ikasle ikertzaile berri horrek ezer behar badu kontsulta-material aberats eta egokia behar duela eta horretan miseria gorrian gaude oraindik. Merezimendu handiko lanak egin izan diren eta egiten ari diren arren, oraindik gehiena egi-teko dago. *Gazteen lehen entziklopedia* arlo honetan dagoen hutsunea betetzen laguntzera dator.

EHUN MILA SARRERAKO HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKO ERTAIN BATEN BEHARRA

Hiztegi entziklopedikoen munduan, edukin aldetik, eta istilu handitan sartu gabe, hiru multzo bereiz daitezke: entziklopedia txikiak, ertainak eta handiak.

Entziklopedia txikiak deitzen ditudan horiek 70.000-80.000 sarrera izaten dituzte, horietatik erdiak inguru lexikoari dagozkionak eta beste erdiak edo onomastikari dagozkionak. Hiztegi entziklopediko hauek ez dute azalpen entziklopediko handirik ematen sarrera gehienetan, artikulua laburrak eta nahikoa era telegrafikoan emanak baizik. Informazio-iturri erabilgarri eta eramangarriak dira, ez oso garestiak, liburudendetan eta are hipermerkatuetan edo erostetxe handietan erosi ohi dira.

Entziklopedia ertainek 100.000 sarreratik gora izaten dituzte, txikiak baino azalpen entziklopediko aberatsagoak eskaintzen dizkigute, irudi gehiago ere bai. Hamar aldiz garestiagoak izan daitezke, hamar tomo ingurutan argitaratzen dira eta erosteko bidea gehienetan maileguzkoa izaten da. Kontutan izan behar da, ordea, arrazoi komertzialak direla medio, sarrera-kopuruz eta edukiz entziklopedia txikien mailakotzat har ditzakegunak ere aurki daitezkeela formatu honetan.

Entziklopedia handiak deitu ditugu 10.000 orrialdetik gora dituzten eta helduentzako moduan idatzita dauden *Larousse*, *Britannica*, *Espasa* eta antzekoak.

Bigarren saileko hiztegi entziklopediko baten falta nabarmena da euskaraz. Honi erantzun nahi dio, hain zuzen ere, *Oinarrizko Hiztegi Entziklopediko* deitu dugunak.

GAZTEEN LEHEN ENTZIKLOPEDIA

Esan bezala, irakaskuntzaren erreforma-giro honetan beharrezkoa ikusten da eskolan dabilzan haur eta gaztetxoentzat kontsulta-erremintak prestatzea. Testuinguru horretan kokatu behar da *Gazteen lehen entziklopedia*. Obra honen ezaugarri nagusia, irudi ugari izateaz gain, testuak eta irudiak elkar osatuz lortzen den konbinazioa da. Orrialde bakoitza sarrera bati dagokio, orrialde guztiek antzeko egitura dute eta sarre-

raren arabera alfabetikoki ordenaturik daude. Orrialdearen barnealdean oinarrizko testua duen zutabe bat dago. Bertan sarrerari dagokion informazio ugari ematen da era ulerterrazean. Testu honen argigarri dira orrialdean zutabe horretatik kanpo dauden beste elementuak: marrazkiak, argazkiak, mapak, eskemak, erreferentzia gurutzatuak eta sintesi gisako laburpena. Gainbegirada batez idea sinple eta argia jasotzen da gaiaz.

Orrialde bakoitza ez da ikasgai isolatu bat, guztien multzoak oinarrizko ezagutza koherentea ematen baitu. Sistema planifikatua osatzen du orrialdeen multzoak. Obran zehar ageri diren gaiek elkar osatzen dute eta disziplinarreko ikuspegi bat eratzen. Datu zehatzen bilaketa errazteko, azken tomoak badu, gainera, hiztegi moduko bat, obra guztian zehar azaltzen diren hitzik interesgarrienak beren definizioekin eskaintzen dituen eta, kontsulta aberasteko, irakurlea zenbait orrialdetara bideratzen duten deiak daude bertan.

Obra honen erabiltzaileak haur eta gaztetxoak izango dira batipat, baina helduentzat ere egokia da, oso ezagutza espezializatuak behar ez direnean.

Guztira zazpiehun eta berrogeita hamar orrialde ditu, zortzi tomotan banatuak.

OINARRIZKO HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

Hiztegiak eta entziklopediak bereizi nahi direnean, esaten da hiztegiak hizkuntzaren berri ematen duela eta entziklopediak, berriz, munduaren berri. Pixka bat sakondu orduko gauzak konplikatuxeagoak direla ikusten den arren, bereizketa hori hain txarra ere ez dela esan daiteke. Hiztegi bati, esate baterako, *patata* hitzaz etimologia, kategoria gramatikala, sinonimoak, adierak eta hauen definizioa, hitz horren erabilera egokia erakusten duten testuen adibideak ematea dagokio, baina ez landare horren ezaugarriak, parasitoak eta gaitzak, hedadura, aplikazioak, historia, produkzioari buruzko datuak, etab.

Bestalde, pertsona eta leku-izenak, izen mitologikoak, enpresa eta erakundeen izenak, artelanen tituluak eta antzeko

beste gauza batzuk ez dira hizkuntz hiztegieta sarreren artean aurkitzen.

Entziklopedia tematiko batean, aldiz, gaiak azaltzen dira eta ez da gai horiek adierazteko erabiltzen diren hitzen azalpen linguistikorik ematen. Hiztegi huts-hutsen eta entziklopedia soilen hibrido antzeko bat dugu hiztegi entziklopedikoa, bi eratako informazioak jasotzen dituen: hizkuntzari buruzko informazioa ematen du eta baita munduari buruzkoa ere.

Hiztegien antzera antolatua ditu sarrerak, alfabetikoki ale-gia, gure hiztegi entziklopedikoak, era horretako obrek izaten dituzten legez. Ehun mila sarreratik gora ditu, lexikoa eta izen propioak barne. Lexikoaren barnean ohizko ondareko hitzez gain terminologia ere sartzen da. Honek esan nahi du gai teknikoekin lotutako lexiko berezitua bertan dela eta gainera hizkuntz hiztegieta sartzen ez diren eraikuntza sintagmatiko edo lexia-itxurako terminoek ere beren lekua dutela.

Artikuluaren tamainaren aldetik *Oinarrizko hiztegi entziklopedikoa*-k, hiztegi entziklopediko txikiagoekin konparatzen badugu, hau ondotoz zabalagoa dela esan dezakegu. Atal entziklopedikoa duten sarreren kopurua handiagoa da eta atal horiek zabalagoak dira. Zortzi tomo laurhun orrialdeko izango ditu guztira. Testu-masa 17,5 milioi karakterekoa izango du, h.d. oraindainoko euskal hiztegi entziklopediko handienak baino %17 inguru gehiago. Sarrera-kopurua, berriz, 100.000koa izango da.

Gaien aldetik, euskal kontzeptu, biografia, erakunde eta artelanei beren lekua eman zaie, noski, gure kulturatik begiratzen diogulako munduari.

Obra honek eskolan, liburutegi publiko nahiz pribatuan, famili giroan, komunikabideetako kazetarien eta beste arlo askotako profesionalen lantegieta probetxu handiko zerbitzua eskain dezake, hizkuntza txukun erabiltzen lagunduz eta edozein gaitako kontsulta-liburu gisa.